

SOCIALLY MALADJUSTED MEN AND THEIR SEXUAL SCRIPTS IN THE CONTEXT OF PSYCHOACTIVE SUBSTANCE USE

SKRYPTY SEKSUALNE MĘŻCZYŃ SPOŁECZNIE NIEDOSTOSOWANYCH W KONTEKŚCIE UŻYWANIA SUBSTANCJI PSYCHOAKTYWNYCH

Maria Łukaszek

University of Rzeszów, Faculty of Pedagogy, Chair of Social Pedagogy and Social Rehabilitation Pedagogy, Rzeszów, Poland

Uniwersytet Rzeszowski, Wydział Pedagogiczny, Katedra Pedagogiki Społecznej i Resocjalizacyjnej, Rzeszów, Polska

Alcohol Drug Addict 2018; 31 (3): 193-212

DOI: <https://doi.org/10.5114/ain.2018.80852>

Abstract

Introduction: The research topic was psychoactive substance use as a factor that diversifies the respondents' sexual scripts and as an element of their sexual activity.

Material and methods: The data were obtained from research projects carried out among 18-year-aged Voluntary Labour Corps members ($N = 563$) and prisoners ($N = 485$). The method used was a diagnostic survey.

Results: Adolescent drug use, frequent alcohol consumption, alcohol abuse or early symptoms of alcohol dependence co-occur with more frequent sexual contacts and particularly with risky behaviours such as early sexual initiation (under the age of 15), giving up contraception, prostitution and a large number of sex partners. The majority of men have had multiple sexual experiences while being intoxicated with alcohol or drugs.

Streszczenie

Wprowadzenie: Analizie poddano temat używania substancji psychoaktywnych jako czynnika różnicującego skrypty seksualne badanych oraz jako elementu towarzyszącego ich aktywności seksualnej.

Materiał i metody: Dane pochodzą z projektów realizowanych wśród osiemnastoletnich wychowanków Ochotniczych Hufców Pracy ($N = 563$) oraz więźniów ($N = 485$). Zastosowano metodę sondażu diagnostycznego.

Wyniki: Używanie narkotyków przez adolescentów, częste picie alkoholu, nadużywanie alkoholu lub prezentowanie wczesnych objawów uzależnienia od alkoholu współwystępuje z wyższym odsetkiem podejmujących aktywność seksualną, w szczególności z zachowaniami ryzykownymi – wczesną inicjacją seksualną (przed 15. rokiem życia), rezygnowaniem z antykoncepcji, prostytuowaniem się, dużą liczbą partnerów seksualnych. Większość mężczyzn ma wielokrotne doświadcze-

Correspondence to/Adres do korespondencji: Maria Łukaszek, Katedra Pedagogiki Społecznej i Resocjalizacyjnej, Wydział Pedagogiczny, Uniwersytet Rzeszowski, ul. Ks. Jałowego 24, 35-010 Rzeszów, phone: 603-411-444, e-mail: maria.lukaszek@op.pl, lukaszek@ur.edu.pl

Authors' contribution/Wkład pracy autorów: No ghostwriting declared./Nie występuje zjawisko *ghostwriting*.

Submitted/Otrzymano: 31.05.2018 • **Accepted/Przyjęto do druku:** 04.10.2018

Discussion: The research shows results similar to other studies – psychoactive substance use by adolescents is a factor that affects their sexual scripts. The prevalence of socially maladjusted men's sexual activities under the influence of alcohol can be justified with their risky lifestyles resulting from the need for intense sensations and lower cognitive reserve leading to difficulties with appropriate assessment of risky sexual activities.

Conclusions: It was stated that not only dependence but also occasional psychoactive substances use significantly affect adolescents' model of sexual activity (increasing the number of risky sexual behaviours in particular). The study also revealed that the state of alcohol and drug intoxication is a frequent factor that accompanied the sexual activity of the majority of socially maladjusted men.

Keywords: Dependence, Sexual scripts, Risky sexual behaviours, Social maladjustment

nia aktywności seksualnej w stanie upojenia alkoholowego lub odurzenia narkotykowego.

Omówienie: Wyniki potwierdzają dotychczasowe ustalenia badaczy, że używanie substancji psychoaktywnych przez adolescentów jest czynnikiem modyfikującym ich skrypty seksualne. Powszechność podejmowania przez niedostosowanych społecznie mężczyzn aktywności seksualnej w stanie odurzenia można tłumaczyć ryzykanckim stylem życia wynikającym m.in. ze skłonności do poszukiwania mocnych wrażeń oraz niższą rezerwą poznawczą powodującą trudności w dokonaniu adekwatnej oceny ryzyka.

Wnioski: Stwierdzono, że nie tylko uzależnienie, lecz nawet okazjonalne używanie substancji psychoaktywnych zmieniają znacząco model aktywności seksualnej badanych nastolatków (zwiększając w szczególności natężenie zachowań ryzykownych). Ustalono także, że stan upojenia alkoholowego lub odurzenia narkotykowego jest częstym elementem towarzyszącym aktywności seksualnej większości niedostosowanych mężczyzn.

Słowa kluczowe: uzależnienie, skrypty seksualne, ryzykowne zachowania seksualne, niedostosowanie społeczne

■ INTRODUCTION

The problem of socially maladjusted persons' sexual activity, especially in the context of psychoactive substance use is rarely considered in Poland. This is the case despite the knowledge that the behaviour of maladjusted individuals is characterised by confrontation to all commonly accepted norms, values and social expectations [1], and therefore those associated with sexual behaviour. Additionally, as underlined by J. Bancroft [2], intoxication and the display of other symptoms of social maladjustment are important factors that modify individual's risk assessment and its management in sexual behaviour.

The analysis of literature conducted by the author and the results of realised research projects concerning various dimensions of the sexuality of the socially maladjusted persons has brought to our attention that not only dependency but even occasional experimenting with psychoactive substance use significantly alters studied adolescents' sexual activity model, increasing risk behaviour intensity. It was also noticed that alcohol intoxi-

■ WPROWADZENIE

Problem aktywności seksualnej osób niedostosowanych społecznie, szczególnie w kontekście używania substancji psychoaktywnych, jest w Polsce rzadko podejmowany. Dzieje się to pomimo wiedzy, że zachowania jednostek niedostosowanych cechuje przeciwstawianie się wszelkim powszechnie uznanym normom, wartościom i oczekiwaniom społecznym [1], zatem także tym związanym z życiem seksualnym. Dodatkowo, co podkreśla J. Bancroft [2], odurzanie się i przejawianie innych symptomów społecznego niedostosowania to ważne czynniki modyfikujące ocenę ryzyka seksualnego i zarządzania tym ryzykiem przez poszczególne osoby.

Przeprowadzona przez autorkę analiza literatury i wyniki zrealizowanych projektów badawczych dotyczących różnych wymiarów seksualności osób społecznie niedostosowanych wykazały, że nie tylko uzależnienie, ale nawet okazjonalne doświadczenia z używaniem substancji psychoaktywnych zmieniają znacząco model aktywności seksualnej badanych nastolatków, zwiększając natężenie zachowań ryzykownych. Zauważono także, że stan upojenia

cation or being under the influence of other psychoactive substances is an element accompanying the sexual activity of the majority of maladjusted males. As may be suspected, the taking of psychoactive substances is an element of the sexual scripts of a large group of men of this kind. By sexual scripts, we mean stable models and patterns of behaviour in partnership relations and expectations regarding partner's behaviour as well as established beliefs about the correctness of specific activity in the sexual sphere [3, 4].

The available knowledge on the links between psychoactive substance use and sexuality depends mainly on the results of research conducted on subjects with diagnosed dependency or harmful psychoactive substance users, convicted sexual offenders and students. The conducted studies related mainly to the direct or long-term consequences of alcohol or drug use in the sexual sphere. The main research directions were:

- **sexual reactivity following the use of specific psychoactive substances** – mainly a problem of sexual inhibition and arousal [cf. 5-13],
- **direct influence of psychoactive substance use on cognitive processes relevant to the sexual sphere like:**
 - concentration on the positive aspect of sexual activity without considering any of the associated threats – “the state of alcohol myopia” [cf. 13, 14],
 - perception disorder [9] – modified perception of persons’ of the opposite sex attractiveness coinciding with an increased risk of initiating sexual behaviour [15] and a lower cognitive reserve correlated with greater problems with taking complex decisions demanding an analysis of many potential advantages and disadvantages of sexual activity [16],
- **the consequences of long-term psychoactive substance abuse or dependency in the area of sexual and reproductive health**, mainly disrupted libido, erection and ejaculation, impotence, anorgasmia, menstrual cycle and fertility disorders [cf. 6-9, 11, 12, 17-22],
- **risk sexual behaviour by dependent persons especially:**
 - impulsive partner selection [cf. 9, 11, 18, 23],

alkoholowego lub odurzenia innymi substancjami psychoaktywnymi jest elementem towarzyszącym aktywności seksualnej większości niedostosowanych mężczyzn. Jak można przypuszczać, przyjmowanie substancji psychoaktywnych jest elementem skryptu seksualnego znacznej części z nich. Przez skrypty seksualne należy przy tym rozumieć stałe modele i wzory zachowań w relacjach partnerskich oraz oczekiwania wobec zachowań partnera, jak również utrwalone przekonania o słuszności podejmowania określonych działań w sferze seksualnej [3, 4].

Dostępna wiedza na temat związku używania substancji psychoaktywnych z seksualnością opiera się głównie na wynikach badań realizowanych wśród osób ze zdiagnozowanym uzależnieniem lub używających substancji psychoaktywnych w sposób szkodliwy, sprawców przestępstw seksualnych oraz wśród studentów. Prowadzone badania odnosiły się głównie do bezpośrednich lub odległych w czasie konsekwencji używania alkoholu lub narkotyków w sferze seksualnej. Główne kierunki poszukiwań badawczych to:

- **reaktywność seksualna po użyciu poszczególnych substancji psychoaktywnych** – głównie problem hamowania i pobudzania seksualnego [por. 5-13],
- **bezpośredni wpływ użycia substancji psychoaktywnych na procesy poznawcze odnoszące się do sfery seksualnej, takie jak:**
 - koncentracja na pozytywnym wymiarze aktywności seksualnej z pominięciem wszelkich zagrożeń z nią związanych – „stan krótkowzroczności alkoholowej” [por. 13, 14],
 - zaburzenia percepcji [9] – modyfikacja postrzegania atrakcyjności osób płci odmiennnej, współwystępująca ze zwiększonym ryzykiem podjęcia zachowań seksualnych [15], oraz niższa rezerwa poznawcza, korelująca z większymi problemami przy podejmowaniu złożonych decyzji, wymagających analizy wielu potencjalnych korzyści i kosztów aktywności seksualnej [16],
- **następstwa długotrwałego nadużywania substancji psychoaktywnych lub uzależnienia od nich w obszarze zdrowia seksualnego i reprodukcyjnego**, głównie: zaburzenia popędu, erekcji, ejakulacji, impotencja, anorgazmia, zaburzenia cyklu miesięczkowego, zaburzenia płodności [por. 6-9, 11, 12, 17-22],
- **podejmowanie ryzykownych zachowań seksualnych przez osoby uzależnione**, w szczególności:
 - impulsywny dobór partnerów [por. 9, 11, 18, 23],

- intensified readiness to undertake various sexual behaviours [24],
- sexual aggression [12, 22, 25-28],
- neglecting to use condoms [11, 29] or increased readiness to have unsafe sex [30-33],
- issues of the stimulating activity of psychoactive substances on the strength of sexual arousal [13], which is also correlated to risk behaviour and the inadequate assessment of risk and the taking of decisions to enter into risky sexual relations [34, 35], and also linked (in case of cocaine or heroin use) to the perception of a risk situation as attractive, which indirectly increases the possibility of risky sexual decisions [36],
- **problematic relations with sexual partners:** difficulties in forming strong bonds [24], dissatisfaction with sex life and baseless jealousy [22],
- **carrying out sexual crime** especially rape, acts of paedophilia and sexually motivated murders:
 - it is estimated that 40-90% of rapes and 30-40% of acts of paedophilia are carried out under the influence of alcohol [37],
 - males convicted of raping their wives or concubines in Poland normally abused alcohol (66%) or were dependent on it (18%) [27],
 - nearly 40% of paedophiles were diagnosed with disorders resulting from cannabis use, 4.4% from opioids, 17.8% cocaine, 2.2% hallucinogens, 6.7% took other substances and in 9% the use of a number of substances was detected [38],
 - 36% of adolescents who molested children met the criteria of harmful use or dependency on cannabis [39],
 - 9.4-85.4% of sex crime was committed under the influence of a number of psychoactive substances, 5.3% of child sexual abusers took cocaine and 14% at least two psychoactive substances [40],
 - almost half of sexually-related murders revealed alcohol-related disorders, of which 27% were detected harmful use and 10% the use of various psychoactive substances [41].
- wzmożona gotowość do podejmowania różnorodnych zachowań seksualnych [24],
- agresja seksualna [12, 22, 25-28],
- zaniechanie stosowania prezerwatyw [11, 29] lub większa gotowość do współżycia bez zabezpieczenia [30-33],
- zagadnienie stymulującego działania substancji psychoaktywnych na siłę pobudzenia seksualnego [13], co koreluje zarówno z ryzykownymi zachowaniami, jak i nieadekwatną oceną ryzykowej sytuacji oraz podejmowaniem decyzji o wejściu w ryzykowną interakcję seksualną [34, 35], a również wiąże się (użycie kokainy lub heroiny) ze spostrzeganiem ryzykowej sytuacji jako atrakcyjnej, co pośrednio zwiększa prawdopodobieństwo ryzykownych decyzji seksualnych [36],
- **problemy relacji z partnerami seksualnymi:** problemy ze stworzeniem silnej więzi [24], niezadowolenie z życia seksualnego, nieuzasadniona zazdrość [22],
- **dokonywanie przestępstw seksualnych,** a w szczególności gwałtów, czynów pedofilnych, zabójstw na tle seksualnym,
 - szacuje się, że 40-90% sprawców zgwałceń i 30-40% sprawców czynów pedofilnych w momencie popełnienia czynu było pod wpływem alkoholu [37],
 - mężczyźni, którzy zostali w Polsce skazani za zgwałcenie żony lub konkubiny, zazwyczaj nadużywali alkoholu (66%) lub byli od niego uzależnieni (18%) [27],
 - u niemal 40% pedofilów zdiagnozowano zaburzenia wynikające z używania kanabinoidów, u 4,4% – opioidów, u 17,8% – kokainy, u 2,2% – halucynogenów; 6,7% przyjmowało inne substancje, u ok. 9% stwierdzono używanie kilku substancji psychoaktywnych [38],
 - 36% adolescentów molestujących dzieci spełniało kryteria szkodliwego używania bądź uzależnienia od kanabinoidów [39],
 - 9,4-85,4% sprawców przestępstw seksualnych używało kilku substancji psychoaktywnych, 5,3% sprawców molestujących dzieci przyjmowało kokainę, a 14% co najmniej dwie substancje psychoaktywne [40],
 - wśród sprawców zabójstw na tle seksualnym niemal połowa przejawiała zaburzenia związane z alkoholem, w tym u 27% stwierdzono szkodliwe używanie, u 10% używanie różnych substancji psychoaktywnych [41].

The presented article addresses the following questions:

1. Does the use of psychoactive substances alter the sexual behaviour models of socially maladjusted boys?
2. Does the state of alcohol intoxication or that of other psychoactive substances coincide with the sexual activity of males currently serving prison sentences?
3. What are the beliefs of men currently serving prison sentences on the subject of sexual violence towards a stable partner that have taken place while both were in a state of alcohol intoxication?

For this purpose, we conducted a reinterpretation of the results of the author's earlier studies realised in 2006 among eighteen-year-old Voluntary Labour Corps members in basic VLC¹ units that fulfil resocialisation functions. For the purpose of the presented analysis, out of a study sample of 741 persons, 563 boys were selected. Additionally, data from a project realised in 2013-2014 among adult male serving prison inmates was presented ($N = 485$). It ought to be emphasised that both groups commonly broke generally recognised social norms of both a behavioural and legal nature. This does not however mean that all the VLC members broke legal norms like the inmates. As far as the boy study subjects are concerned, social maladjustment was manifested above all in student offences (truancy, aggression towards other students and teachers and serious conflicts with teachers), alcohol and drug abuse, stealing and participation in the sex trade [more 42]. This selection of material allowed us not only to look at the sexual scripts of socially maladjusted males in the context of intoxication but also allowed us to note the links between sexual activity (especially of the risk variety) and the abuse of alcohol and drugs both in the group of adolescent boys entering sexual initiation and adult men.

■ MATERIAL AND METHODS

This article applies the results of two of the author's projects, the first among eigh-

¹ Labour Corps, Local Labour Corps, Training and Education Centres.

W prezentowanym artykule podjęto próbę udzielenia odpowiedzi na następujące pytania:

1. Czy używanie substancji psychoaktywnych różnicuje modele zachowań seksualnych niedostosowanych społecznie chłopców?
2. Czy stan upojenia alkoholowego lub odurzenia innymi substancjami psychoaktywnymi współwystępuje z podejmowaniem aktywności seksualnej przez mężczyzn odbywających aktualnie karę pozbawienia wolności?
3. Jakie są przekonania mężczyzn odbywających karę pozbawienia wolności na temat użycia przemocy seksualnej wobec stałej partnerki, do której dochodzi w stanie upojenia alkoholowego partnerów?

W tym celu dokonano reinterpretacji wyników wcześniejszych badań autorki, zrealizowanych w 2006 r. wśród osiemnastoletnich wychowanków Ochotniczych Hufców Pracy (OHP) kształcących się w podstawowych jednostkach OHP¹, czyli tych, które realizują funkcje resocjalizacyjne. Na użytek prezentowanej analizy z próby badawczej liczącej 741 osób wyodrębniono grupę 563 chłopców. Dodatkowo przedstawiono dane pochodzące z projektu realizowanego w latach 2013–2014 wśród dorosłych mężczyzn odbywających karę pozbawienia wolności ($N = 485$). Należy podkreślić, że obie grupy badanych łączy łamanie powszechnie uznanych norm społecznych, zarówno obyczajowych, jak i prawnych. Nie oznacza to jednak, że wszyscy wychowankowie OHP, tak jak więźniowie, przekroczyli normy prawne. Jeśli chodzi o badanych chłopców, niedostosowanie społeczne manifestuje się przede wszystkim w nagannym pełnieniu roli ucznia (wagary, agresja wobec innych uczniów i nauczycieli, poważne konflikty z nauczycielami), nadużywaniu alkoholu i narkotyków, kradzieżach, udziale w seksbiznesie [szerzej 42]. To zestawienie materiału umożliwia zatem nie tylko przyjrzenie się skryptom seksualnym niedostosowanych społecznie mężczyzn w kontekście odurzenia się, lecz pozwala także na dostrzeżenie związków pomiędzy aktywnością seksualną (w szczególności ryzykowną) a nadużywaniem alkoholu i narkotyków, tak w grupie nastoletnich chłopców wchodzących dopiero w życie erotyczne, jak i dorosłych mężczyzn.

■ MATERIAŁ I METODY

W artykule wykorzystano wyniki z dwóch projektów realizowanych przez autorkę: pierwszy do-

¹ Hufce Pracy, Środowiskowe Hufce Pracy, Ośrodki Szkolenia i Wychowania, Centra Kształcenia i Wychowania.

teen-year-old VLC members [more 42], and the second among serving male prison inmates. Each employed a diagnostic survey as a method with a questionnaire technique. Table I contains a description of the sample and the study topic.

The research tool used at the time of the first project realisation was an international survey questionnaire “Young people describe themselves. Opinions, attitudes and behaviour of young people in relation to important life issues” developed by S. Mossige from Norwegian Social Research (NOVA) in cooperation with C.G. Svedin, University of Lund [43]. Additional questions were developed by Z. Izdebski to the Polish version. The questionnaire was first used in Poland in 2004 as part of the “Baltic Sea Regional Study on Adolescents’ Sexuality” under the auspices of the Council of the Baltic Sea States Cooperation on Children at Risk based in Stockholm [more 44].

The survey questionnaire applied in the second project was developed on the basis of ex-

tyczył osiemnastoletnich wychowanków Ochotniczych Hufców Pracy [szerzej 42], drugi mężczyźni odbywających karę pozbawienia wolności. Każdorazowo metodę badań stanowił sondaż diagnostyczny, technikę – ankietę. Opis próby oraz problematykę badawczą zawiera tabela I.

Narzędzie badawcze użyte w czasie realizacji pierwszego projektu stanowił międzynarodowy kwestionariusz ankiety „Młodzież o sobie. Opinie, postawy i zachowania młodzieży wobec ważnych spraw życiowych” opracowany przez S. Mossige z NOVA Norwegian Social Research we współpracy z C.G. Svedin, University of Lund [43]. Do ankiety w wersji polskiej dodatkowe pytania opracował Z. Izdebski. Kwestionariusz po raz pierwszy został wykorzystany w Polsce w 2004 roku w ramach międzynarodowego projektu Państw Rejonu Morza Bałtyckiego „Baltic Sea Regional Study on Adolescents’ Sexuality” pod auspicjami Council of the Baltic Sea States Cooperation on Children at Risk z siedzibą w Sztokholmie [szerzej 44].

Kwestionariusz ankiety wykorzystany w drugim projekcie opracowano na bazie istniejących

Table I. Research information

Tabela I. Informacje o badaniach

Research sample Próba badawcza	Research concerns Problematyka badawcza
<p><i>N</i> = 741, 178 girl and 563 18-year-old boy Voluntary Labour Corps members <i>N</i> = 741, 178 dziewcząt i 563 chłopców, osiemnastoletni wychowankowie podstawowych jednostek OHP</p> <ul style="list-style-type: none"> research sample from 40 facilities in 16 voivodeships all over Poland; purposive and quota sampling próba ogólnopolska z 40 placówek w 16 województwach; próba celowo-kwotowa 	<ul style="list-style-type: none"> relations with family and peers relacje z rodziną i rówieśnikami symptoms of social maladjustment symptomy niedostosowania społecznego opinions on acceptable partners' relations and sexual violence opinie na temat akceptowanych relacji partnerskich, przemocy seksualnej sexual behaviour (including risk behaviour) zachowania seksualne (w tym ryzykowne)
<p><i>N</i> = 485 male prison inmates of the Regional Prison Service Inspectorate in Rzeszów, random and quota sampling* <i>N</i> = 485 mężczyzn odbywających karę pozbawienia wolności w zakładach karnych podległych OISW w Rzeszowie (w Jaśle, Łupkowie, Moszczańcu, Sanoku, Przemyślu, Rzeszowie, Dębicy); próba losowa i kwotowa*</p>	<ul style="list-style-type: none"> attitudes towards sex life and partners postawy wobec życia seksualnego i partnerek seksualnych socio-demographic, partner, family and sexual factors, and those related to criminal sentencing that differentiate the prison inmates' attitudes as regards sexual life and sexual partners czynniki socjodemograficzne, partnerskie, rodzinne, seksualne i związane z karalnością sądową, które różnicują postawy więźniów wobec życia seksualnego i partnerek seksualnych

* At the first stage, the sample was recruited from three types of site (open, half open and closed) with units randomly selected according to kind (for youth, first-time inmates and long-term inmates); the number of units was proportional to their real number in further types of prison. At the second stage, respondents were also randomly selected from within the randomly selected sites.

W pierwszym etapie doboru próby w obrębie trzech typów zakładów (otwarty, półotwarty, zamknięty), losowano jednostki według rodzaju (dla młodocianych, odbywających karę po raz pierwszy oraz recydywistów penitencjarnych); liczba jednostek była proporcjonalna do ich realnej liczby w kolejnych typach zakładów karnych. W drugim etapie w obrębie wylosowanych placówek dobierano, także losowo, respondentów.

isting theory including among others K. Imieliński's model of sexual partnership norms [45], K. Faller's typology of child sexual abuse and based on the qualification of actions described in art. 197-205 of the criminal code [47]. It also contains an abridged version of the questionnaire developed by H. Malewska [48]. The peer-group judge method (research workers and prison service employees) was applied in the process of variable operationalisation and tool verification.

The study was prepared and conducted in accordance with Good Research Practice of the Polish Academy of Sciences [49] and regulations concerning the ethics of social research². In order to ensure subjects' security and anonymity, the author personally carried out all the studies. The participants were informed of the study procedure and purpose and the principles of anonymity and voluntary participation. The author explained that participation in the study was not linked to any advantages (like entry into the records) and that refusal to participate would not meet with any sanction. The priority was to gain the participants' unambiguous, free and informed consent [cf. 50, 51]. This is very important in relation to the maladjusted person, who, due to their current social status and particular life situation may feel the pressure of their carers or prison service staff. The studies were carried out in groups of a number of persons. According to the procedure, the institution employees did not approach the subjects filling in the questionnaires and only observed at a distance. Following the completion of the questionnaires, the author removed them in envelopes sealed by the subjects. Following the study, the respondents had guaranteed specialist support (sexual educator and a psychologist).

koncepcji teoretycznych, m.in. modelu seksualnej normy partnerskiej K. Imielińskiego [45], typologii seksualnego wykorzystywania dziecka K. Faller [46] oraz w oparciu o kwalifikacje czynów opisanych w art. 197–205 k.k.w. [47]. Zawiera on również skróconą wersję „Kwestionariusza ustosunkowań” opracowanego przez H. Malewską [48]. W procesie operacjonalizacji zmiennej i weryfikacji narzędzia stosowano metodę sędziów kompetentnych (pracownicy naukowcy i funkcjonariusze służby więziennej).

Badania zostały przygotowane i przeprowadzone zgodnie z zasadami *Dobrych obyczajów w nauce* Polskiej Akademii Nauk [49] oraz uregulowań dotyczących etyki badań społecznych². W celu zapewnienia badanym poczucia bezpieczeństwa i anonimowości wszystkie badania autorka prowadziła osobiście. Uczestnicy byli poinformowani o przebiegu i celu badania oraz zasadach anonimowości i dobrowolności udziału. Prowadząca objaśniała, że uczestnictwo w badaniu nie wiąże się z żadnymi korzyściami (np. wpisem do akt), także odmowa udziału w sondażu nie powoduje jakichkolwiek sankcji. Priorytetem było bowiem uzyskanie jednoznacznej, świadomej i nieprzymuszonej zgody osób badanych [por. 50, 51]. Jest to bardzo ważne w odniesieniu do osób niedostosowanych, które ze względu na aktualny status społeczny i specyficzną sytuację życiową mogą odczuwać presję wychowawców lub funkcjonariuszy służby więziennej. Badania prowadzono w kilkusobowych grupach. Zgodnie z procedurą pracownicy instytucji nie zbliżali się do osób wypełniających ankietę, byli jedynie obserwatorami na odległość. Po wypełnieniu ankiet autorka odbierała kwestionariusze w zaklejonych przez badanych kopertach. Po badaniu respondenci mieli zagwarantowaną pomoc specjalistyczną (edukatora seksualnego oraz psychologa).

² The projects were financed from the statutory budget of the University of Rzeszów following content and ethics acceptance. The 2006 project “Socially maladjusted young people's sexual habits” was realised from the funds of the Faculty of Art and Pedagogy within the research project “Conditions of profilactic and resocialisation activities” at the Resocialisation Pedagogy Centre. The 2013-2014 project “Serving male inmates and their sex life and sexual partners” financed from an individual research grant from Faculty of Pedagogy funds within PE/WP/IX/Pb.

² Projekty były finansowane ze środków statutowych Uniwersytetu Rzeszowskiego, po uzyskaniu akceptacji merytorycznej i etycznej. Projekt z 2006 r. „Obyczajowość seksualna młodzieży niedostosowanej społecznie” realizowany ze środków Wydziału Pedagogiczno-Artystycznego w ramach zadania badawczego „Uwarunkowania oddziaływań profilaktycznych i resocjalizacyjnych” Zakładu Pedagogiki Resocjalizacyjnej. Projekt z 2013–2014 r. „Mężczyźni odbywający karę pozbawienia wolności wobec życia seksualnego i partnerek seksualnych” finansowany z indywidualnego grantu naukowego ze środków Wydziału Pedagogicznego w ramach PE/WP/IX/Pb.

■ RESULTS

The study of eighteen-year-old boys at the VLC revealed that the use of psychoactive substances differentiates the models of their sexual behaviour (Table II). As was ascertained, the fact of using drugs, the level of alcohol dependency threat and the frequency of drinking correlate with the majority of their sexual behaviour. The sexual behaviour model of persons who take drugs, drink alcohol very often,

■ WYNIKI

Badania osiemnastoletnich chłopców – wychowanków OHP – wykazały, że używanie substancji psychoaktywnych różnicuje modele podejmowanych przez nich zachowań seksualnych (tab. II). Jak stwierdzono, zarówno fakt używania narkotyków, poziom zagrożenia uzależnieniem od alkoholu, jak i częstość spożywania alkoholu korelują z większością ich zachowań seksualnych. Model aktywności seksualnej osób, które przyjmują narkotyki, z dużą

Table II. Correlation between psychoactive drug use by Voluntary Labour Corps members and their sexual activities ($N = 563$)

Tabela II. Korelacje między używaniem środków psychoaktywnych przez wychowanków OHP a ich zachowaniami seksualnymi ($N = 563$)

Sexual activity Zachowanie seksualne	Drug use Używanie narkotyków			Frequency of alcohol consumption Częstość spożywania alkoholu			Threat of alcohol dependence Zagrożenie uzależnieniem od alkoholu		
	<i>p</i>	Cramer's V	Pearson's C	<i>p</i>	Cramer's V	Pearson's C	<i>p</i>	Cramer's V	Pearson's C
Vaginal intercourses Stosunki waginalne	< 0.0001	0.246	0.338	< 0.0001	0.278	0.326	< 0.0001	0.240	0.287
Age of sexual initiation Wiek inicjacji seksualnej	< 0.0001	0.337	0.394	< 0.0001	0.177	0.391	< 0.0001	0.158	0.366
Contraception use during the initiation Stosowanie antykoncepcji podczas inicjacji	< 0.0001	0.270	0.314	< 0.0001	0.160	0.412	0.0039	0.151	0.342
Oral sex Stosunki oralne	0.0001	0.199	0.248	0.0001	0.178	0.328	0.0090	0.135	0.255
Anal sex Stosunki analne	0.0005	0.178	0.222	0.0002	0.177	0.326	0.0018	0.146	0.275
Number of sexual partners Liczba partnerów seksualnych	< 0.0001	0.319	0.375	< 0.0001	0.181	0.406	< 0.0001	0.152	0.353
Contraception use Stosowanie antykoncepcji	< 0.0001	0.281	0.335	0.0027	0.147	0.364	0.0005	0.149	0.344
Sexual violence Stosowanie przemocy seksualnej	0.1681	0.080	0.104	0.281	0.122	0.194	0.0775	0.122	0.197
Sexual services Świadczenie usług seksualnych	0.2738	0.046	0.065	0.0106	0.182	0.218	0.0489	0.141	0.172

Source/Źródło: own study/badania własne.

abuse alcohol or show early symptoms of alcohol dependency is characterised by a general undertaking of various forms of activity, in particular high-risk behaviour like early sexual initiation (prior to completing 15 years of age), sexual contact without contraception, providing of sexual services and experience of sex with a large amount of partners.

A detailed analysis of the data³ revealed that 76.2% of all the study subject boys had engaged in their first sexual relations before they had come of age. Far more frequently, these were persons who had used drugs (87.6%), drank alcohol 2-4 times per week (89.3%) or every day or nearly every day (96.2%), were persons diagnosed as alcohol abusers (87.6%) or revealed earlier symptoms of dependency (93.6%).

Nearly 10% (9.8%) of all the subjects had initiated their sexual life before completing 15 years of age, 30.4% between 15-16 years and 31.3% between 17 and 18. When still minors protected by law (before completing 15 years of age), 15.5% of boy who took drugs had initiated their sexual life, 16.7% of drinkers 2-4 times per week and 26.9% of daily drinkers. As far as the level of dependency threat, the highest share of those initiating their sex-life prior to completing 15 years of age was found among alcohol abusing respondents (17.8%) and those diagnosed with early symptoms of dependency (23.3%).

Analysis of the data revealed that 13.5% of boys' sexual initiations were without the use of any contraception, 56.6% declared the use of a condom, 14.2% interrupted intercourse while 7.9% declared their partner had taken the pill.

People who take drugs, more often than the rest, did not use any form of contraception (15.9% and 10.8% respectively) and were much more likely to have interrupted intercourse (17.7% and 10.3% respectively). Boys who declared they used condoms more often did not take drugs than those who did (61.1% and 52.7% respectively). The results of the analysis also established that persons who drank once a week more often neglected to use contraception during initiation (19%). A higher percentage of persons using interrupted intercourse was linked to the higher frequency of drinking (the highest was in persons drinking 2-4 times per week at 21.3%). A higher

³ Due to formal limitations on article size, not all data was included in table form.

częstotliwością piją alkohol, nadużywają alkoholu lub wykazują wczesne objawy uzależnienia od alkoholu, cechuje powszechność podejmowania wszelkich form aktywności, w szczególności zaś zachowań bardzo ryzykownych – wczesnej inicjacji seksualnej (przed ukończeniem 15. roku życia), kontaktów seksualnych bez użycia antykoncepcji, świadczenia usług seksualnych, doświadczeń seksualnych z dużą liczbą partnerów.

Szczegółowa analiza danych³ wykazała, że 76,2% spośród wszystkich badanych chłopców odbyło pierwszy stosunek seksualny przed osiągnięciem pełnoletniości. Zdecydowanie częściej były to osoby używające narkotyków (87,6%), pijące alkohol 2-4 razy w tygodniu (89,3%) oraz codziennie lub prawie codziennie (96,2%), osoby, które zdiagnozowano jako nadużywające alkoholu (87,6%), lub przejawiające wczesne objawy uzależnienia (93,6%).

Prawie 10% ogółu badanych (9,8%) rozpoczęło życie seksualne przed ukończeniem 15. roku życia, 30,4% w wieku 15-16 lat, a 31,3% pomiędzy 17. a 18. rokiem życia. W wieku prawnej ochrony (przed ukończeniem 15. roku życia) współżycie seksualne inicjowało 15,5% chłopców biorących narkotyki, 16,7% pijących alkohol 2-4 razy w tygodniu, 26,9% pijących codziennie. Jeśli chodzi o poziom zagrożenia uzależnieniem, to najwyższy odsetek rozpoczynających życie seksualne przed ukończeniem 15 lat stwierdzono wśród respondentów nadużywających alkoholu (17,8%) i zdiagnozowanych jako osoby z wczesnymi objawami uzależnienia (23,3%).

Analiza danych ujawniła, że 13,5% inicjujących życie seksualne chłopców podczas pierwszego kontaktu nie zastosowało żadnej metody antykoncepcji, 56,6% deklarowało używanie prezerwatywy, 14,2% odbywanie stosunku przerywanego, a 7,9% przyjęcie tabletek antykoncepcyjnych przez partnerki.

Osoby biorące narkotyki częściej niż pozostałe nie używały żadnej metody antykoncepcji (odpowiednio: 15,9% i 10,8%) i znacznie częściej odbywały stosunek przerywany (odpowiednio: 17,7% i 10,3%). Używanie prezerwatyw częściej deklarowali chłopcy niebiorący narkotyków niż ci biorący (odpowiednio: 61,1% i 52,7%). W wyniku analiz ustalono także, że z antykoncepcji podczas inicjacji rezygnowały najczęściej osoby pijące raz w tygodniu (19%). Wyższy odsetek osób stosujących stosunek przerywany wiązał się z wyższą częstością picia (najwyższy odsetek to osoby pijące 2-4 razy w tygodniu – 21,3%). Wyższy odsetek osób pijących

³ Ze względu na ograniczenia formalne związane z objętością artykułu, nie zamieszczono wszystkich danych w formie tabel.

percentage of persons drinking more often than the rest declared they used the contraceptive pill (drinking 2-4 times per week – 10.7% and daily or nearly every day – 16%). The data showed that persons showing early symptoms of dependency were clearly more likely than the rest to neglect using any form of contraception (25%, with the whole sample average at 13.5%) or had interrupted intercourse (25%, with the whole sample average 14.2%). Alcohol abusers and those presenting early symptoms of dependency were much more likely to declare use of the “calendar method” (10.6% and 7.1% respectively). Persons diagnosed as dependent declared they used the contraceptive pills twice as often than the sample average (14.3% vs. 7.9%).

The analysis established that boys with experience of drug use had more oral sex contacts than the rest of the subjects (67.8% and 48.9% respectively). What is more, they were twice as likely than the rest to declare contacts both with women and men (5.0% vs. 2.3%). It was also noted that the percentage of persons having oral sex increased with the rise in frequency of drinking. This was from 39.1% of those drinking less often than 5 times in the last year to 76.9% of those drinking daily or almost every day. Furthermore, persons drinking 2-4 times per week (7.1%) and daily or almost every day (11.5%) were clearly more likely than average (3.6%) to have bisexual contacts.

Analysis confirmed the relationship between a higher intensity of alcohol dependency and a higher percentage of persons having oral sex. This was 72.2% among alcohol abusers and 80% of those with early symptoms of dependency (sample average 57.5%). Additionally, the higher the level of alcohol dependency threat, the higher the percentage of persons with both hetero and homosexual oral sex experiences. This was 10% among the dependent and 1.6% for those with no dependency threat.

Out of all the subjects, 49.2% reported anal sex experiences. Boys who had experienced drug use were a higher percentage at 58.5%, persons drinking 2-4 times a week 64.3%, those drinking daily or almost every day 76.9% and those with early symptoms of dependency 80%. It ought to be emphasised that the above-mentioned 4 groups had a clearly higher percentage of anal sex contacts both with women and men (3.5%,

częściej niż pozostali deklarował używanie tabletek antykoncepcyjnych (pijący 2–4 razy w tygodniu – 10,7%, oraz codziennie lub prawie codziennie – 16%). Z danych wynika, że osoby prezentujące wczesne objawy uzależnienia w zdecydowanie wyższym odsetku niż pozostałe nie stosowały żadnej z metod antykoncepcji (25%, średnia dla całej próby wyniosła 13,5%) lub podejmowały stosunki przerywane (25%, średnia dla całej próby 14,2%). Nadużywający alkoholu i prezentujący wczesne objawy uzależnienia znacznie częściej niż pozostali deklarowali stosowanie „kalendarzyka małżeńskiego” (odpowiednio: 10,6% i 7,1%). Osoby zdiagnozowane jako uzależnione informowały o używaniu pigułek antykoncepcyjnych dwukrotnie częściej niż wynosi średnia grupy (14,3%, przy średniej 7,9%).

W czasie analiz ustalono, że chłopcy z doświadczeniami używania narkotyków mieli więcej niż pozostali kontaktów seksualnych o charakterze oralnym (odpowiednio: 67,8% i 48,9%). Co ważne, dwukrotnie częściej (5%) niż pozostali (2,3%) zgłaszali kontakty zarówno z kobietami, jak i mężczyznami. Stwierdzono również, że procent osób podejmujących kontakty oralne zwiększa się wraz ze wzrostem częstości picia alkoholu. Wynosi od 39,1% u pijących rzadziej niż 5 razy w ciągu ostatniego roku do 76,9% u pijących codziennie lub prawie codziennie. Ponadto osoby pijące 2–4 razy w tygodniu (7,1%) oraz codziennie lub prawie codziennie (11,5%) zdecydowanie częściej niż wynosi średnia (3,6%) miały kontakty seksualne z osobami obu płci.

Analizy potwierdziły związek pomiędzy wyższym nasileniem uzależnienia od alkoholu i wyższym odsetkiem osób podejmujących kontakty oralne. Wśród nadużywających alkoholu wyniósł on 72,2%, wśród osób z wczesnymi objawami uzależnienia – 80% (średnia całej próby to 57,5%). Dowiedziano także, że im wyższy poziom zagrożenia uzależnieniem od alkoholu, tym wyższy odsetek osób z doświadczeniami kontaktów oralnych zarówno hetero-, jak i homoseksualnych. Wśród uzależnionych wyniósł 10%, wśród tych, u których nie stwierdzono zagrożenia uzależnieniem – 1,6%.

Doświadczenia kontaktów analnych – jak stwierdzono – miało 49,2% wszystkich badanych. W wyższym odsetku byli to chłopcy mający doświadczenia z używaniem narkotyków (58,5%), osoby pijące 2–4 razy w tygodniu (64,3%), pijące codziennie lub niemal codziennie (76,9%) oraz prezentujące wczesne objawy uzależnienia (80%). Należy podkreślić, że wymienione wyżej 4 grupy

4.8%, 11.5% and 6.7% respectively, with a group average of 2.3%).

During the course of the analysis, it was established that from among all the subjects, 24% of the boys had had 4 or more sexual partners. A clearly higher percentage of those declaring a higher number of partners was found among persons who had used drugs (34.5%), who drank 2-4 times per week (36.9%), who drank daily or almost every day (42.3%), who abused alcohol (37.1%) and who presented early symptoms of alcohol dependency (46.7%).

The declarations of studied persons revealed that 14.9% of sexually active boys never, or hardly ever, use contraception. This kind of declaration was made most frequently by drug users (19.5%), non-drinkers (25%), those under threat of dependency (22.4%) and those showing early symptoms of dependency (25%).

During the course of the study no correlation was however detected between drug use, the frequency of drinking or even the level of alcohol dependency threat and actual sexual violence.

What was proven was a link between the frequency of drinking and the level of alcohol dependency threat and experiences of sex-work declared by the study subjects. Experiences of this kind were reported by 10.5% of the boys taking part in the study. Usually these were persons who drank very often, i.e. 17.9% 2-4 times per week, 26.9% every day or almost every day and 23.3% with detected early symptoms of dependency.

The analysis revealed that, on the one hand, experiences of drug use in non-sexual situations alters the model of sexual activity, on the other it was shown that the state of narcotic intoxication is an element of sexual foreplay among many socially maladjusted men. Of the sexually active adolescents, 7.2% reported initiating sexual intercourse due to alcohol intoxication.

From the study of the inmates (Table III), it was shown that the majority had numerous sexual contacts when in a state of alcohol intoxication. Over 47% of inmates declared that kind of experience with a partner who was sober. Meanwhile, almost 54% had contacts with a partner who was also under the influence of alcohol. Over one in four study subjects reported their partner was drunk while they were sober. Due to the risk of contracting

osób w zdecydowanie wyższym odsetku niż pozostałe miały doświadczenia kontaktów analnych zarówno z kobietami, jak i mężczyznami (odpowiednio: 3,5%, 4,8%, 11,5%, 6,7%, przy średniej 2,3%).

W czasie analiz ustalono, że spośród wszystkich badanych 24% chłopców miało dotychczas 4 i więcej partnerów seksualnych. Zdecydowanie wyższy odsetek deklarujących dużą liczbę partnerów znalazł się wśród osób używających narkotyków (34,5%), pijących 2-4 razy w tygodniu (36,9%), codziennie lub niemal codziennie (42,3%), nadużywających alkoholu (37,1%) oraz prezentujących wczesne objawy uzależnienia od alkoholu (46,7%).

Z deklaracji badanych wynika, że 14,9% aktywnych seksualnie chłopców nie stosuje nigdy lub prawie nigdy antykoncepcji. Najczęściej takie deklaracje składały osoby używające narkotyków (19,5%), nie pijące alkoholu (25%), zagrożone uzależnieniem (22,4%) oraz prezentujące wczesne objawy uzależnienia (25%).

W czasie badań nie stwierdzono natomiast korelacji pomiędzy używaniem narkotyków, częstością picia alkoholu ani nawet poziomem zagrożenia uzależnieniem od alkoholu a faktem stosowania przemocy seksualnej.

Dowiedziano natomiast związek pomiędzy częstością picia oraz poziomem zagrożenia uzależnieniem od alkoholu a doświadczeniami prostytuowania się przez badanych chłopców. Takie doświadczenia deklarowało 10,5% badanych. Zazwyczaj były to osoby pijące alkohol bardzo często, tj. 2-4 razy w tygodniu – 17,9%, codziennie i niemal codziennie – 26,9%, oraz zdradzające wczesne objawy uzależnienia – 23,3%.

Podczas analiz stwierdzono, że z jednej strony doświadczenia z używaniem narkotyków w nieseksualnych sytuacjach różnicują model aktywności seksualnej, z drugiej zaś dowiedziono, iż stan odurzenia substancjami psychoaktywnymi jest elementem wpisanym w grę miłosną wielu niedostosowanych społecznie mężczyzn. Spośród aktywnych seksualnie nastolatków 7,2% inicjowało współżycie seksualnie z powodu – jak twierdziło – upojenia alkoholowego.

Z badań osadzonych wynika (tab. III), że większość z nich wielokrotnie odbywała kontakty seksualne w stanie upojenia alkoholowego. Ponad 47% więźniów deklarowało takie doświadczenia, mając za partnera osobę trzeźwą. Kontakty seksualne w stanie upojenia alkoholowego z partnerem również nietrzeźwym miało niemal 54% osób. Więcej niż co czwarty badany przyznawał się do kontaktów z osobą w stanie upojenia alkoholowego, sam będąc

Table III. Sexual experiences of inmates under the influence of alcohol ($N = 485$, in %)**Tabela III.** Doświadczenia seksualne więźniów pod wpływem alkoholu ($N = 485$, w %)

Sexual contacts under the influence of alcohol Kontakty seksualne pod wpływem alkoholu	Never Nigdy	Once Jeden raz	Many times Wiele razy
Respondent was alcohol intoxicated, partner sober Badany był w stanie upojenia alkoholowego, partner był trzeźwy	45.2	5.6	47.2
Partner was alcohol intoxicated, respondent sober Partner był w stanie upojenia alkoholowego, badany był trzeźwy	68.0	3.5	26.4
Both partners were alcohol intoxicated Oboje partnerzy byli w stanie upojenia alkoholowego	40.8	3.5	53.6

Source/Źródło: own study/badania własne.

Table IV. Sexual experiences of inmates under the influence of drugs ($N = 485$, in %)**Tabela IV.** Doświadczenia seksualne więźniów pod wpływem narkotyków ($N = 485$, w %)

Sexual contacts under the influence of drugs Kontakty seksualne pod wpływem narkotyków	Never Nigdy	Once Jeden raz	Many times Wiele razy
Respondent was under the influence of drugs, partner sober Badany był pod wpływem narkotyków, partner był trzeźwy	71.8	2.3	23.9
Partner was under the influence of drugs, respondent sober Partner był pod wpływem narkotyków, badany był trzeźwy	85.8	1.4	10.7
Both partners were under the influence of drugs Oboje partnerzy byli pod wpływem narkotyków	74.8	2.1	21.0

Source/Źródło: own study/badania własne.

STDs (sexually transmitted diseases), it is an important fact that men with experience of sex while under the influence of alcohol or the partner being under the influence or both, did not use condoms (82.4%, 76.6%, 87% respectively).

On the basis of inmates' declarations (Table IV), it was established that a large group had sexual relations several times while under the influence of drugs (23.9%), and also situations when both partners were using drugs (21%). Almost 11% of men reported having sex with a partner who was on drugs while they themselves were not. It was established that from 85.1% to 90.9% of inmates who had had experiences of this kind did not use condoms during sexual relations.

As declared by 20% of all males who had ever had heterosexual relations, at least once in their lives, they took advantage of the opportunity that a woman was under the influence of drugs to have sex with her without her consent or awareness. Three quarters of men confirmed that these situations had taken place on many occasions.

According to the accepted definition, sexual scripts are not only behaviour but also fixed opinions on the correctness of specific behaviours [3]. During the realisation of the inmate project,

trzeźwym. Ze względu na ryzyko zarażenia chorobami przenoszonymi drogą płciową ważny jest fakt, że mężczyźni mający doświadczenia seksualne w sytuacji własnego odurzenia, odurzenia partnera czy też obojga powszechnie nie używali prezerwatyw (odpowiednio: 82,4%, 76,6%, 87%).

Na podstawie deklaracji osadzonych (tab. IV) ustalono, że znaczna ich część podejmowała wiele razy kontakty seksualne pod wpływem narkotyków (23,9%), ale także w sytuacji, w której oboje partnerzy użyli narkotyków (21%). Niemal 11% mężczyzn zdarzyło się – jak twierdzili – odbyć stosunek seksualny z partnerem odurzonym narkotykami, choć sami byli trzeźwi. Ustalono, że 85,1% do 90,9% osadzonych, którzy mieli takie doświadczenia podczas intymnych kontaktów, nie używało prezerwatywy.

Jak zadeklarowało 20% wszystkich mężczyzn, którzy mieli kiedykolwiek kontakty heteroseksualne, przynajmniej raz w życiu skorzystali z okazji, że kobieta była odurzona środkami psychoaktywnymi i bez jej zgody i świadomości odbyli z nią stosunek. Były to sytuacje wielokrotne powtarzające się, co potwierdziło $\frac{3}{4}$ mężczyzn.

Zgodnie z przyjętą definicją skrypty seksualne to nie tylko podejmowane zachowania, lecz także trwałe opinie o słuszności konkretnych działań [3]. W czasie realizacji projektu wśród

Table V. Evaluation of men’s sexual violence against intimate stable partner that took place when one of the partners was under the influence of alcohol (*N* = 485, in %)

Tabela V. Ocena przemocy seksualnej mężczyzn wobec stałych partnerek, do której doszło w sytuacji upojenia alkoholowego jednego z partnerów (*N* = 485, w %)

Sexual violence context Sytuacja przemocy seksualnej	Evaluation of sexual aggressor’s reaction Ocena reakcji agresora seksualnego				
	He did very wrong Zrobił bardzo źle	He did rather wrong Zrobił raczej źle	It is hard to say Trudno powiedzieć	He did rather well Zrobił raczej dobrze	He did well Zrobił bardzo dobrze
He got drunk and when came back home, had a strong desire to have sex. His woman told him that he smelled of beer, so he had sex with her by force (he forced her to have sex). Bardzo się upił i kiedy wrócił do domu, miał dużą ochotę na seks. Jego kobieta powiedziała mu, że śmierdzi piwem, więc ją wziął siłą (zmusił do współżycia).	70.2	16.0	10.2	0.7	1.0
A man organised a party at home. His girlfriend got drunk and fell asleep. When all the guests left, he noticed that his girlfriend was still unconscious. So he had sex with her. In his opinion, she didn’t have to drink – everyone knows drunk girls want to have sex. Chłopak zorganizował w domu imprezę. Jego dziewczyna upiła się i poszła spać. Kiedy goście wyszli, stwierdził, że dziewczyna nadal jest nieprzytomna, więc odbył z nią stosunek seksualny. Mogła nie pić – wiadomo, że pijane dziewczyny są chętne na seks.	69.0	16.9	10.4	1.0	0.5

subjects were asked to evaluate 12 different situations of sexual violence by men on their life partners. Those that involve states of partners being under the influence of alcohol are presented in Table V.

From the reported answers it is apparent that only around 70% of subjects fully condemn sexual aggression towards women that takes place when the partners are intoxicated. Nearly 12% of inmates are not able to unambiguously evaluate the presented situations or even support aggression that occurs during partners’ intoxication.

■ DISCUSSION

From hitherto conducted studies [e.g. 11, 15, 18, 24, 29], it is known that dependency on psychoactive substances strongly modifies the model of sexual activity. As a result of the analyses

osadzonych proszono ich o ocenę 12 różnych sytuacji przemocy seksualnej użytej przez mężczyzn wobec życiowych partnerek. W tabeli V przedstawiono te, które wiązały się ze stanem upojenia alkoholowego partnerów.

Z udzielonych odpowiedzi wynika, że tylko ok. 70% badanych w pełni piętnuje agresję seksualną wobec kobiet, która ma miejsce w sytuacji odurzenia partnerów. Niemal 12% osadzonych nie potrafi jednoznacznie ocenić przedstawionych sytuacji bądź nawet popiera agresję, do której dochodzi podczas upojenia partnerów.

■ OMÓWIENIE

Z dotychczasowych badań [np. 11, 15, 18, 24, 29] wiadomo, że uzależnienie od substancji psychoaktywnych silnie modyfikuje model aktywności seksualnej. W wyniku analiz zawartych w niniej-

in this article, we have ascertained that not only abuse or early symptoms of alcohol dependency, but also high frequency of drinking even small doses of alcohol or occasional experimentation with drugs, alter the patterns of sexual activity. It was established that experiences of taking psychoactive substances co-occurs with the teenage subject's early sexual initiation, a higher percentage of persons initiating sexual contact both hetero and homosexual, a higher number of sexual partners, a higher percentage of persons having risky contacts like providing sexual services and sexual contacts without contraception. This conclusion corresponds to Bancroft's thesis that, at the time of maturation, especially early initiation of intercourse, high numbers of sexual partners and risk behaviour is related to other symptoms of maladjusted behaviour especially connected to alcohol and drugs [2]. Weinhardt and Carey [29] and Beckman and Ackerman [52] came to similar conclusions. As can be stated on the basis of Bancroft's Theoretical Model of Risk Assessment and Risk Management [2, 53], the socially maladjusted or boys at risk of social maladjustment often follow subculture norms and have trouble with making an adequate assessment of threats resulting from starting sexual activity. Furthermore, the high level of sexual tension characteristic of that period of development tends to encourage risky behaviour.

It may be the case, as established by the work of Aleksandra Krasowska's team, that the relationship between the use of psychoactive substances and intensive and often risky sexual activity derives also from the tendency of socially maladjusted persons to act impulsively both in the sexual sphere and in pursuing activities associated with dependency having their source in weak inhibition control [54].

The presented results of these studies are in line with Weinhardt and Carey's findings [29], which determined that a higher percentage of teenage alcohol drinkers than others have a tendency to have risky sexual contacts. What is important here is that this risk behaviour is not a direct result of alcohol intoxication.

Interestingly enough, during the course of these studies, we did not detect a correlation between the use of psychoactive substances and sexual aggression. It is likely that acts of sexual

szym artykule stwierdzono, że nie tylko nadużywanie lub prezentowanie wczesnych objawów uzależnienia od alkoholu, lecz także duża częstość picia, nawet niewielkich porcji alkoholu, lub okazjonalne doświadczenia z używaniem narkotyków zmieniają wzory zachowań seksualnych. Stwierdzono, że doświadczenia przyjmowania substancji psychoaktywnych współwystępują z wczesną inicjacją seksualną badanych nastolatków, wyższym odsetkiem osób podejmujących kontakty seksualne – zarówno hetero-, jak i homoseksualne, większą liczbą partnerów seksualnych, wyższym odsetkiem osób podejmujących ryzykowne kontakty, np. świadczenie usług seksualnych, kontakty seksualne bez użycia antykoncepcji. Ten wniosek koresponduje z tezą Bancrofta, który stwierdził, że w wieku dojrzewania zachowania seksualne, w szczególności wczesne rozpoczynanie współżycia, wielość partnerów seksualnych i podejmowanie ryzykownych zachowań, wiążą się z innymi przejawami zachowań o charakterze nieprzystosowania, zwłaszcza związanych z alkoholem i narkotykami [2]. Do podobnych wniosków doszli również Weinhardt i Carey [29] oraz Beckman i Ackerman [52]. Jak można powiedzieć na podstawie Teoretycznego Modelu Oceny Ryzyka i Zarządzania Ryzykiem Bancrofta [2, 53], niedostosowani społecznie lub zagrożeni społecznym niedostosowaniem chłopcy, kierujący się często normami podkulturowymi, mają trudności w dokonaniu adekwatnej oceny zagrożeń wynikających z podjęcia aktywności seksualnej. Dodatkowo, silne napięcie seksualne, charakterystyczne dla tego okresu rozwojowego, skłania do podejmowania ryzyka.

Być może, co wynika z badań zespołu Aleksandry Krasowskiej, związek między używaniem substancji psychoaktywnych a intensywną i często ryzykowną aktywnością seksualną wynika również ze skłonności osób niedostosowanych społecznie do działań impulsywnych zarówno w sferze seksualnej, jak i związanej z uzależnieniami, działań, które mają swoje źródło w słabej kontroli hamowania [54].

Zaprezentowane wyniki badań własnych są spójne z wnioskami Weinhardta i Careya [29], którzy stwierdzili, że wyższy odsetek młodzieży pijącej alkohol niż pozostałej ma skłonność do podejmowania ryzykownych zachowań seksualnych. Co przy tym ważne, ta ryzykowna aktywność nie jest bezpośrednim następstwem intoksykacji alkoholowej.

Co ciekawe, w czasie analiz badań własnych nie stwierdzono korelacji pomiędzy używaniem substancji psychoaktywnych a stosowaniem przemocy

aggression are committed mainly by dependent persons [cf. 38-41], and not those who use substances only occasionally. It is also worth bearing in mind, as established by Briken *et al.* [55], that use of psychoactive substances is clearly more frequently detected among aggressors whose motivation to commit the act is defined as substitutive⁴, than in the group of preferential sexual criminals.

As the studies demonstrated, the experience of using psychoactive substances on the one hand differentiate the model of maladjusted male's sexual activity and on the other are an element of that model. It has been established that the state of intoxication is a component of the sexual activity of many socially maladjusted men and that teenage boys (a significant percentage of them) initiates their sexual life as a result of being under the influence of psychoactive substances. This gives us cause for concern, especially in the context of knowledge about the creation of sexual scripts if these came about on the basis of negative experiences to which we have to include sexual initiation under the influence of alcohol or drugs, which will be related to acceptance and reproduction of this form of intercourse in the future [cf. 4]. As far as prison inmates are concerned, the majority were revealed to undertake sexual activities when under the influence of alcohol or drugs. This situation is repeated on multiple occasions and may therefore be treated as the subjects' sexual script. Furthermore, the partners of the men are often persons under the influence of psychoactive substances. Some of the respondents admitted also to entering sexual interaction with persons under the influence of drugs when they themselves were not. Taking into account the lack of their partners' awareness that they are taking part in sexual intercourse, this is equivalent to a lack of informed consent to have this contact, which means the breaking of legal norms (cf. art. 198 criminal code).

It may be suspected that the common nature of the sexual activity carried out by the subjects while under the influence is a result of their lifestyle [56], where rest is often identified with partying during which psychoactive substances are taken and sexual contacts are initiated under their influence. Additionally, as established Mc-

seksualnej. Prawdopodobnie aktów agresji seksualnej dopuszczają się głównie sprawcy uzależnieni [por. 38-41], a nie używający tych substancji okazjonalnie. Warto także pamiętać, co wynika z badań Brikena i wsp. [55], że zdecydowanie częściej używanie substancji psychoaktywnych stwierdza się u agresorów, których motywacja do popełniania czynu określana jest jako zastępcza⁴, niż w grupie preferencyjnych sprawców przestępstw seksualnych.

Jak dowiodły badania, doświadczenia używania substancji psychoaktywnych z jednej strony różnicują model aktywności seksualnej niedostosowanych mężczyzn, z drugiej zaś są elementem tego modelu. Stwierdzono, że stan intoksykacji jest komponentem aktów seksualnych wielu niedostosowanych społecznie mężczyzn, oraz że nastoletni chłopcy (znaczący ich odsetek) inicjowali życie seksualne z powodu odurzenia substancjami psychoaktywnymi. Ten fakt niepokoi, szczególnie w kontekście wiedzy o tworzeniu skryptów seksualnych – jeśli powstały na bazie niekorzystnych doświadczeń, do których trzeba zaliczyć inicjację seksualną w stanie zamroczenia alkoholowego lub narkotykowego, to będą wiązać się z akceptacją i powielaniem tej formy współżycia w przyszłości [por. 4]. Jeśli chodzi o mężczyzn odbywających karę pozbawienia wolności, ujawniono, że większość z nich podejmuje aktywność seksualną w stanie upojenia alkoholowego lub odurzenia narkotykowego. Sytuacja ta jest wielokrotnie powtarzana, można ją zatem uznać za skrypt seksualny badanych. Dodatkowo, partnerami mężczyzn bywają często osoby będące pod wpływem substancji psychoaktywnych. Część respondentów przyznała również, że wchodzi w interakcję seksualną z osobami odurzonymi, nie będąc pod wpływem żadnych środków. Biorąc pod uwagę brak świadomości partnerów, że odbywają akt seksualny, co jest równoznaczne z brakiem świadomego wyrażenia woli na odbycie tego kontaktu, oznacza to przekroczenie norm prawnych (por. art. 198 k.k.).

Można przypuszczać, że powszechność podejmowania przez badanych aktywności seksualnej w stanie odurzenia wynika z ich stylu życia [56], gdzie wypoczynek jest często utożsamiany z imprezą, podczas której przyjmuje się substancje psychoaktywne i pod ich wpływem podejmuje kontakty seksualne. Dodatkowo, jak ustalili McEwan i wsp. [57], osoby częściej pijące są bardziej narażone na seks, w szczególności przypadkowy, bez pre-

⁴ Crime may be incidental resulting from e.g. a state of intoxication and not a planned act.

⁴ Przystępstwo bywa dziełem przypadku, a nie wyboru – wynika np. ze stanu nietrzeźwości.

Ewan *et al.* [57], the more frequent drinkers are more exposed to especially arbitrary sex without condoms or sex with someone who had had many partners previously. According to these authors, the relation between drinking habits and unsafe sex are: 1. alcohol can reduce the motivation to have safe sex, 2. sexual risk-takers tend to drink more, 3. drinking can be linked to unsafe sex by accident, because sexual contacts often start in public places.

The conclusion drawn from the presented study is that a stable pattern of prison inmates' sexual behaviour is the avoidance of using condoms during intercourse, which take place while partners are under the influence of alcohol. It is however likely that forgoing the use of condoms does not result only from the state of intoxication, but rather the realisation of a risk-filled lifestyle. Weinhardt and Carey's [29] study shows that those who did not use condoms, if under the influence of alcohol, act similarly to how they do when sober.

On the basis of Bancroft's Theoretical Model of Risk Assessment and Risk Management [2, 53], it is possible to say that adult males who follow subculture norms and additionally are under the influence of psychoactive substances (some of which stimulate sexual tension) have trouble in making an adequate risk assessment when deciding to start sexual activities. This is why they act recklessly and take the risk of not using condoms. Additionally, as indicated by a meta-analysis of 52 projects carried out by Hoyle *et al.* team [58], the tendency to seek strong experiences (this is a basic feature of maladjusted persons) correlates with undertaking all sorts of risky sexual activities.

It is worth also considering prison inmates' risky sexual activity from the perspective of the level of the so-called cognitive reserve. Abbey *et al.* [16] concluded that a lower cognitive reserve correlates with greater problems with taking complex decisions requiring the analysis of many potential advantages and costs of sexual activity. Disrupted cognitive functions resulting from excessive alcohol consumption may burden the cognitive reserve at the same time increasing the probability of making bad choices.

In the course of the analysis, it was established that prison inmates have a liberal approach to sexual aggression towards women, which takes place when under the influence of alcohol as 30%

zerwatywy lub też seks z kimś, kto miał uprzednio wielu partnerów. Zdaniem autorów istnieją trzy możliwe wyjaśnienia związku między nawykami picia a niebezpiecznym seksem: 1) alkohol może zmniejszać motywację do bezpiecznego seksu; 2) ryzykujący seksualnie są skłonni pić więcej; 3) picie może być związane z niebezpiecznym seksem przez przypadek, ponieważ kontakty seksualne często zaczynają się w lokalach publicznych.

Z prezentowanych badań własnych wynika, że stałym wzorem zachowania seksualnego osadzonych jest unikanie stosowania prezerwatyw w czasie kontaktów, do których dochodzi w sytuacji odurzenia partnerów. Prawdopodobnie jednak rezygnowanie z prezerwatyw nie wynika tylko z sytuacji odurzenia, a raczej z realizowanego modelu ryzykanckiego stylu życia. Z badań Weinhardta i Careya [29] wynika bowiem, że ci, którzy nie używają prezerwatyw, jeśli są pod wpływem alkoholu, zachowują się podobnie, będąc trzeźwymi.

Na podstawie Teoretycznego Modelu Oceny Ryzyka i Zarządzania Ryzykiem Bancrofta [2, 53] można stwierdzić, że dorośli mężczyźni kierujący się normami podkulturowymi, a dodatkowo znajdujący się pod wpływem substancji psychoaktywnych (z czego niektóre stymulują napięcie seksualne) mają trudności z dokonaniem adekwatnej oceny ryzyka przy podejmowaniu aktywności seksualnej. Z tego powodu wykazują się brawurą i rezygnują ze stosowania prezerwatyw. Dodatkowo, co wynika z metaanalizy 52 projektów badawczych przeprowadzonej przez zespół Hoyle'a i wsp. [58], skłonność do poszukiwania silnych wrażeń (a ta cecha stanowi podstawową wartość wśród osób niedostosowanych) koreluje z podejmowaniem wszelkich form ryzykownych zachowań seksualnych.

Na kwestię ryzykownych zachowań seksualnych więźniów warto popatrzeć także przez pryzmat poziomu tzw. rezerwy poznawczej. Abbey i wsp. [16] stwierdzili, że niższa rezerwa poznawcza koreluje z większymi problemami przy podejmowaniu złożonych decyzji, wymagających analizy wielu potencjalnych korzyści i kosztów aktywności seksualnej. Upośledzenie funkcji poznawczych wywołane nadmiernym spożyciem alkoholu może obciążyć rezerwę poznawczą, zwiększając tym samym prawdopodobieństwo dokonania złych wyborów.

W czasie analiz ustalono, że osadzeni mają liberalne podejście do stosowania agresji seksualnej wobec kobiet, do której dochodzi w sytuacji upojenia alkoholowego – 30% mężczyzn nie potępiło

of men did not unequivocally condemn situations of rape. (One of the elements of the sexual scripts was the fixed opinion about the correctness of specific behaviour [3]). As may be suspected, these men do not know important social norms or they do not respect them.

The presented results suggest the necessity of conducting wide-ranging studies on the sexual scripts of socially maladjusted persons, in particular as, like McEwan *et al.* [57] underline, their links to the use of psychoactive substances.

■ CONCLUSIONS

Analysis of data shows that the use of psychoactive substances on the one hand differentiates subjects' sexual scripts, and on the other, makes up a component of the sex acts of a significant group of men.

1. Experiences of intoxication alter the models of socially maladjusted boys' sexual behaviour to a statistically significant extent. Not only alcohol abuse or the early symptoms of dependency but also high frequency of drinking or even occasional experiences of being under the influence of drugs is linked to indulging in risky sexual activities.
2. The majority of socially maladjusted males have numerous experiences of sexual activity in a state of alcohol or drug intoxication.
3. A significant percentage of prison inmates do not unequivocally condemn sexual aggression towards women that takes place in a situation of alcohol intoxication.

w sposób zdecydowany sytuacji gwałtu. (Jednym z elementów należących do skryptów seksualnych są trwałe opinie o słuszności podejmowania konkretnych działań [3]). Jak można przypuszczać, mężczyźni nie znają ważnych norm społecznych bądź ich nie respektują.

Przedstawione wyniki sugerują konieczność podjęcia obszernych badań dotyczących skryptów seksualnych osób społecznie niedostosowanych, w szczególności zaś, co podkreślają McEwan i wsp. [57], ich związków z używaniem substancji psychoaktywnych.

■ WNIOSKI

Analiza danych dowodzi, że używanie substancji psychoaktywnych z jednej strony różnicuje skrypty seksualne badanych, z drugiej zaś stanowi komponent aktów seksualnych znacznej części mężczyzn.

1. Doświadczenia odurzania zmieniają w sposób istotny statystycznie modele zachowań seksualnych chłopców niedostosowanych społecznie. Nie tylko nadużywanie alkoholu lub prezentowanie wczesnych objawów uzależnienia, lecz także duża częstość picia alkoholu lub nawet okazjonalne doświadczenia z odurzaniem się narkotykami wiążą się z podejmowaniem ryzykownych zachowań seksualnych.
2. Większość niedostosowanych społecznie mężczyzn ma wielokrotne doświadczenia aktywności seksualnej w stanie upojenia alkoholowego lub odurzenia narkotykowego.
3. Znaczny odsetek więźniów nie potępia w sposób jednoznaczny stosowania agresji seksualnej wobec kobiet, do której dochodzi w sytuacji upojenia alkoholowego.

Conflict of interest/Konflikt interesów

None declared./Nie występuje.

Financial support/Finansowanie

Research was financed by the University of Rzeszów; for more details see footnotes no 2. Badania finansowane ze środków Uniwersytetu Rzeszowskiego; szczegóły przypis 2.

Ethics/Etyka

The work described in this article has been carried out in accordance with the Code of Ethics of the World Medical Association (Declaration of Helsinki) on medical research involving human subjects, EU Directive (210/63/EU) on protection of animals used for scientific purposes, Uniform Requirements for manuscripts submitted to biomedical journals and the ethical principles defined in the Farmington Consensus of 1997.

Treści przedstawione w pracy są zgodne z zasadami Deklaracji Helsińskiej odnoszącymi się do badań z udziałem ludzi, dyrektywami UE dotyczącymi ochrony zwierząt używanych do celów naukowych, ujednoliconymi wymaganiami dla czasopism biomedycznych oraz z zasadami etycznymi określonymi w Porozumieniu z Farmington w 1997 r.

References/Piśmiennictwo

1. Pytka L. *Pedagogika resocjalizacyjna*. Warszawa: Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej; 2000.
2. Bancroft J. *Seksualność człowieka*. Wrocław: Elsevier Urban & Partner; 2011.
3. Metts S, Spitzberg BH. Sexual communication in interpersonal contexts: A scriptbased approach. In: Burleson BR, Kunkel AW (eds.). *Communication, yearbook 19*. Thousand Oaks, CA: Sage, 1996, p. 49-91.
4. Krahé B, Tomaszewska-Jedrysiak P. Sexual scripts and the acceptance of sexual aggression in Polish adolescents. *Eur J Dev Psychol* 2011; 8(6): 697-712. DOI: 10.1080/17405629.2011.611034.
5. Lew-Starowicz Z. *Leczenie czynnościowych zaburzeń seksualnych*. Warszawa: PZWL; 1985.
6. Rodgers J. *Narkotyki i seks*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza „Profi”; 1995.
7. Käll K. *Sexual behaviour of incarcerated intravenous drug users in Stockholm in relation to Human Immunodeficiency Virus (HIV) and Hepatitis B Virus (HBV) transmission*. Stockholm: Karolinska Institutet; 1995.
8. Bechtel S. *Zdrowie i seks*. Warszawa: „Diogenes”: „Świat Książki”; 1998.
9. Steinbarth-Chmielewska K. *Uzależnienia. Obraz kliniczny i leczenie*. Warszawa: Wydawnictwo Lekarskie PZWL; 1999.
10. George WH, Stoner SA. Understanding acute alcohol effects on sexual behavior. *Annu Rev Sex Res* 2000; 11: 92-124.
11. Izdebski Z, Walendzik A. Zachowania seksualne osób uzależnionych od środków odurzających. In: Izdebski Z (ed.). *Zachowania seksualne kobiet świadczących usługi seksualne, mężczyzn homoseksualnych i osób uzależnionych od narkotyków*. Zielona Góra: Organon; 2000, p. 9-20.
12. Woronowicz B. *Bez tajemnic o uzależnieniach i ich leczeniu*. Warszawa: Instytut Psychiatrii i Neurologii; 2003.
13. Prause N, Staley C, Finn P. The Effects of Acute Ethanol Consumption on Sexual Response and Sexual Risk-Taking Intent. *Arch Sex Behav* 2011; 40: 373-84. <https://doi.org/10.1007/s10508-010-9718-9>; Access: 14.02.2018.
14. Steele CM, Josephs RA. Alcohol myopia. Its prized and dangerous effects. *Am Psychol* 1990 Aug; 45(8): 921-33.
15. Jones BT, Jones BC, Thomas AP, Piper J. Alcohol consumption increases attractiveness ratings of opposite-sex faces: a possible third route to risky sex. *Addiction* 2003 Aug; 98(8): 1069-75.
16. Abbey A, Saenz C, Buck PO. The cumulative effects of acute alcohol consumption, individual differences and situational perceptions on sexual decision making. *J Stud Alcohol* 2005; 66: 82-90.
17. Petrowiç S. *Narkotyki i człowiek*. Warszawa: Iskry; 1988.
18. Ford N. *The Socio-Sexual Lifestyles of Young People in the South West of England*, London: University of Exeter; 1991.
19. Gümüs B, Yiğitoğlu MR, Lekili M, Gümüs B, Uyanik BS, Müezzinoğlu T, et al. Effect of long-term alcohol abuse on male sexual function and serum gonadal hormone levels. *Int Urol Nephrol* 1998; 30(6): 755-9. <https://doi.org/10.1007/BF02564864>; Access: 03.03.2018.
20. Maisto SA, Galizio M, Connors GJ. *Uzależnienia: zażywanie i nadużywanie*. Warszawa: Wydawnictwo KARAN; 2000.
21. Lew-Starowicz Z. *Seksuologia sądowa*. Warszawa: Wydawnictwo Lekarskie PZWL; 2000.
22. Lew-Starowicz Z. *Encyklopedia erotyki*. Warszawa: Wydawnictwo MUZA; 2004.

23. Cekiera C. *Toksykomania*. Warszawa: PWN; 1985.
24. Bruno A, Scimeca G, Marino AG, Mento C, Micò U, Romeo VM, et al. Drugs and sexual behavior. *J Psychoactive Drugs* 2012 Nov-Dec; 44(5): 359-64. <https://doi.org/10.1080/02791072.2012.736801>; Access: 20.03.2018.
25. Gordon M. Psychospołeczna charakterystyka sprawców przestępstw seksualnych. In: Nawoj J (ed.). *Przestępcy seksualni w więzieniu. Materiały z polsko-czeskiego seminarium*. Kule: ODKSW; 2000, p. 49-60.
26. Marshall WL, Marshall LE. The origins of sexual offending. *TVA* 2000; 1: 250-63. <https://doi.org/10.1177/1524838000001003003>; Access: 05.02.2018.
27. Mozgawa M, Kozłowska-Kalisz P. Zgwałcenie w małżeństwie w świetle badań empirycznych. In: Mozgawa M (ed.). *Przestępstwo zgwałcenia*. Warszawa: Wolters Kluwer; 2012, p. 217-41.
28. Michalska-Warias A. *Zgwałcenie w małżeństwie. Studium prawnokarne i kryminologiczne*. Warszawa: Wolters Kluwer; 2016.
29. Weinhardt LS, Carey MP. Does alcohol lead to sexual risk behavior? Findings from event-level research. *Annu Rev Sex Res* 2000; 11: 125-57.
30. MacDonald TK, Fong GT, Zanna MP, Martineau AM. Alcohol myopia and condom use: Can alcohol intoxication be associated with more prudent behavior? *J Pers Soc Psychol* 2000; 78(4): 605-19. <http://dx.doi.org/10.1037/0022-3514.78.4.605>; Access: 21.02.2018.
31. MacDonald TK, Zanna MP, Fong GT. Why common sense goes out the window: Effects of alcohol on intentions to use condoms. *PSPB* 1996; 22(8): 763-75. <https://doi.org/10.1177/0146167296228001>; Access: 23.03.2018.
32. Maisto SA, Carey MP, Carey KB, Gordon ChM, Schum JL, Lynch KG. The relationship between alcohol and individual differences variables on attitudes and behavioral skills relevant to sexual health among heterosexual young adult men. *Arch Sex Behav* 2004; 33: 571-84. <https://doi.org/10.1023/B:ASEB.0000044741.09127.e6>; Access: 19.01.2018.
33. Abbey A, Saenz C, Buck PO, Parkhill MR, Hayman LW. The effects of acute alcohol consumption, cognitive reserve, partner risk, and gender on sexual decision making. *J Stud Alcohol* 2006; 67: 113-21.
34. Ariely D, Loewenstein G. The heat of the moment: The effect of sexual arousal on sexual decision making. *J. Behav Dec Making* 2006; 19: 87-98. <https://doi.org/10.1002/bdm.501>; Access: 20.03.2018.
35. Davis KC, Hendershot CS, George WH, Norris J, Heiman JR. Alcohol's effects on sexual decision making: An integration of alcohol myopia and individual differences. *J Stud Alcohol Drugs* 2007; 68(6): 843-51.
36. Kopetz CE, Reynolds EK, Hart CL, Kruglanski AW, Lejuez CW. Social context and perceived effects of drugs on sexual behavior among individuals who use both heroin and cocaine. *Exp Clin Psychopharmacol* 2010 Jun; 18(3): 214-20. <http://dx.doi.org/10.1037/a0019635>; Access: 15.02.2018.
37. Peugh J, Belenko S. Examining the substance use patterns and treatment needs of incarcerated sex offenders. *Sex Abuse* 2001 Jul; 13(3): 179-95. <https://doi.org/10.1177/107906320101300303>; Access: 23.02.2018.
38. Raymond NC, Coleman E, Ohlerking F, Christenson GA, Miner M. Psychiatric comorbidity in pedophilic sex offenders. *Am J Psychiatry* 1999; 156(5): 786-8.
39. Galli V, McElroy SL, Soutullo CA, Kizer D, Raute N, Keck PE, et al. Psychiatric diagnoses of twenty-two adolescents who have sexually molested other children. *Compr Psychiatry* 1999; 40: 85-8. [http://dx.doi.org/10.1016/S0010-440X\(99\)90110-4](http://dx.doi.org/10.1016/S0010-440X(99)90110-4); Access: 13.02.2018.
40. Kraanen FL, Emmelkamp PM. Substance misuse and substance use disorders in sex offenders: a review. *Clin Psychol Rev* 2011; 31(3): 478-89. <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2010.11.006>; Access: 20.01.2018.
41. Hill A, Habermann N, Berner W, Briken P. Psychiatric disorders in single and multiple sexual murderers. *Psychopathology* 2007; 40(1): 22-8. <https://doi.org/10.1159/000096386>; Access: 19.03.2018.
42. Łukaszek M. *Szorstka młodość. Socjalizacyjne wyznaczniki zachowań seksualnych młodzieży*. Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego; 2013.

43. Mossige S, Ainsaar M, Svedin CG (eds.). *The Baltic Sea Regional Study on Adolescents' Sexuality*. Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring NOVA Rapport 18/2007. https://www.med.lu.se/content/download/50864/326576/file/2812_1.pdf.
44. Izdebski Z. *Seksualność Polaków na początku XXI wieku. Studium badawcze*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego; 2012.
45. Imieliński K. *Zarys seksuologii i seksiatrii*. Warszawa: PZWL; 1986.
46. Faller KC. *Child sexual abuse: An interdisciplinary manual of diagnosis, case management, and treatment*. New York: Columbia University; 1988.
47. *Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 – Kodeks karny wykonawczy* (Dz.U. z 1997 r. Nr 90, poz. 557).
48. Malewska H. *Kulturowe i psychologiczne determinanty życia seksualnego*. Warszawa: PWN; 1972.
49. Polska Akademia Nauk. *Kodeks Etyki Pracownika Naukowego*. Warszawa: Dom Wydawniczy ELIPSA; 2017. https://instytucja.pan.pl/images/2016/komisja_etyki/Kodeks_etyki_pracownika_naukowego_-_wydanie_II_-_2016_r.pdf. Access: 10.06.2018.
50. *WHO Ethical and Safety Recommendations for Researching, Documenting and Monitoring Sexual Violence in Emergencies*. Geneva: World Health Organization; 2007. http://www.who.int/gender/documents/OMS_Ethics&Safety10Aug07.pdf. Access: 17.03.2018.
51. World Medical Association. *Declaration of Helsinki Ethical Principles for Medical Research Involving Human Subjects*. <http://www.wma.net/e/policy/b3.htm>, 2004; Access: 17.03.2018.
52. Beckman LJ, Ackerman KT. Women, alcohol, and sexuality. *Recent Dev Alcohol* 1995; 12: 267-85.
53. Bancroft J. Individual differences in sexual risk taking. In: Bancroft J (ed.). *The Role of Theory in Sex Research*. Bloomington: Indiana University Press; 2000, p. 177-212.
54. Krasowska A, Jakubczyk A, Czernikiewicz WM, Wojnar M, Nasierowski T. Impulsywność sprawców przestępstw seksualnych – nowe koncepcje czy powrót do źródeł? *Psychiatr Pol* 2013; 47(4): 727-44.
55. Briken P, Hill A, Berner W. Substance abuse and sexual offending. In: Saleh FM, Grudzinskas AJ, Bradford JM Jr, Brodsky DJ (eds.). *Sex offenders. Identification, risk assessment, treatment, and legal issues*. New York: Oxford University Press; 2009, p. 265-75.
56. Stanik JM. Diagnozowanie niedostosowania społecznego i asocjalności. In: Urban B, Stanik JM (eds.). *Resocjalizacja*. Vol. 1. Warszawa: PWN; 2007, p. 168-202.
57. McEwan RT, McCallum A, Bhopal RS, Madhok R. Sex and the risk of HIV infection: the role of alcohol. *Br J Addict* 1992 Apr; 87(4): 577-84. <https://doi.org/10.1111/j.1360-0443.1992.tb01959.x>; Access: 12.02.2018.
58. Hoyle RH, Fejfar MC, Miller JD. Personality and sexual risk taking: a quantitative review. *J Pers* 2000; 68: 1203-31.